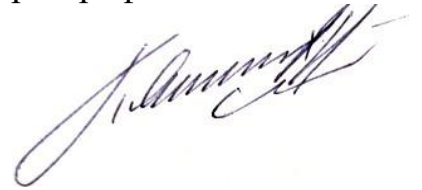

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ О. М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО**

Кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач кафедри проф. Ячменіхін К.М.

28 серпня 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**ІСТОРІЯ СЛОВ'ЯН ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ
ТА РАННЬОГО НОВОГО ЧАСУ**

Спеціальність 032 Історія та археологія

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Протокол № від 1 від 28 серпня 2020 року

Розробник: **Шара Любов Миколаївна**, кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Мова навчання – українська.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна «Історія слов'ян доби середньовіччя та раннього нового часу» є обов'язковою в освітній програмі 032 Історія та археологія.

Мета дисципліни «Історія слов'ян доби середньовіччя та раннього нового часу» полягає у формуванні у здобувачів освіти компетентностей, пов'язаних із розумінням сутності визначальних процесів в історії слов'янських народів означеного періоду та застосуваннях їх під час професійної діяльності.

Завданнями навчальної дисципліни є:

- * визначення особливостей наукового дослідження історії слов'ян у середні віки і ранньомодерний час;
- * опанування базовою термінологією з навчального курсу;
- * завоєння матеріалу про специфіку розвитку слов'янських народів за доби середньовіччя і раннього нового часу;
- * розгляд головних етапів становлення слов'янських держав;
- * дослідження соціально-економічного та культурно-духовного розвитку слов'янської спільноти упродовж VII – XVIII ст.

Предметом вивчення є формування та історія розвитку слов'янських народів за доби середньовіччя та ранньомодерного часу.

Програма навчальної дисципліни складається з трьох змістових модулів:

1. Державотворчі процеси у південних слов'ян (VII – XVI ст.).
2. Політичний та соціально-економічний розвиток західнослов'янських народів упродовж IX – XVI ст.
3. Східнослов'янська спільнота за доби середньовіччя та ранньомодерного часу (IX – XVI ст.).

Обсяг дисципліни

	Денна форма	Заочна форма
Кількість кредитів ECTS	4	4
Кількість годин:	120	120
- лекції	26	12
- практичні / семінарські	20	8
- лабораторні	-	-
- індивідуальні завдання	-	-
- самостійна робота студента	74	100

Статус навчальної дисципліни – обов'язкова.

Передумови для вивчення дисципліни – вивчення раніше «Стародавньої історії України», «Історія стародавньої Греції та Риму».

Очікувані результати навчання (програмні результати навчання, загальні та фахові компетентності), що формуються у процесі вивчення дисципліни «Історія слов'ян доби середньовіччя та раннього нового часу»:

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ЗК 9. Здатність бути критичним і самокритичним.

СК 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності.

СК 2. Усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах.

СК 4. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.

СК 5. Здатність відшуковувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).

СК 8. Здатність використовувати у фаховій діяльності знання гуманітарних та соціальних наук, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища.

СК 9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.

СК 10. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.

Програмні результати навчання:

ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

ПРН 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.

ПРН 3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і

методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.

ПРН 4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.

ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.

ПРН 6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії.

ПРН 7. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.

ПРН 8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки детальні знання про певний історичний період або проблему.

ПРН 11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов.

ПРН 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

ПРН 15. Застосовувати набуті спеціальні компетентності на широкому громадсько-політичному та суспільному рівнях, аргументувати важливість соціальних функцій історика в сучасному суспільстві.

Критерії оцінювання результатів навчання

а) робота на практичному занятті

усна відповідь, доповідь,

активність (доповнення, запитання)

до 4 балів

б) тестові завдання, творча робота

до 6 балів

в) самостійна робота

до 17 балів

Робота на практичному занятті оцінюється за такими критеріями: 4 бали – здобувач вищої освіти у повному обсязі опрацював програмовий матеріал, має глибокі та міцні знання, упевнено ними оперує, робить узагальнення, розуміється на історіографічній оцінці досліджуваної проблеми; 3 бали – відповідь містить незначні неточності; 2-1 бал – здобувач вищої освіти поверхово відтворює засвоєний матеріал, виступаючи, допускає суттєві неточності, не здатний відповісти на додаткові запитання.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
83 – 89	B	добре	
75 – 82	C		
68 – 74	D		
60 – 67	E	задовільно	
35 – 59	Fx	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Засоби діагностики результатів навчання

Екзамен, тести, реферати, презентації результатів виконаних завдань та досліджень, виступи на наукових заходах.

Змістовий модуль 1.

Державотворчі процеси у південних слов'ян (VII – XVI ст.).

Тема 1-2. Формування слов'янських ранньофеодальних держав на Балканах (VII – XIV).

Перше Болгарське царство. Заселення слов'янами території Балканського півострова. Походження, розселення, основні заняття, суспільний устрій і вірування протоболгар. «Велика Булгарія» хана Кубрата. Переселення протоболгар на Балкани, взаємовідносини зі слов'янами та Візантійською імперією. Формування слов'янсько-болгарської держави. Внутрішня і зовнішня політика перших болгарських ханів. Християнізація за часів Бориса I, балансування між Римом і Константинополем. Етнічна та політична еволюція Болгарії до середини IX ст.

Болгарія наприкінці IX – початку XI ст. «Золота доба» царювання Симеона. Зрушення в соціально-економічному та культурному розвитку. Територіальне розширення Болгарського царства. Болгаро-візантійські війни. Панівне становище Болгарії на Балканах. Проголошення незалежності болгарської церкви. Послаблення Болгарії у боротьбі з Візантією. Розпад держави Симеона.

Правління Петра. Відмова від політики Симеона, втрата територій. Внутрішні чвари, антивізантійські виступи. Повстання чотирьох комітатів і відмежування Західної Болгарії на чолі з Самуїлом. Прихід на Балкани русичів під проводом князя Святослава. Активізація завойовницьких походів ромеїв у Болгарію. Занепад Західної Болгарії після смерті Самуїла, суперництво за владу. Остаточне підкорення болгарських земель Візантією.

Сербська держава. Поява сербських племен на території Балкан. Відносини з Франкською та Візантійською імперіями. Перші осередки державності: Дукля (Зета), Рашка, Травунія, Захум'є. Особливості суспільно-політичної системи. Боротьба сербів проти Візантії і Болгарії. Формування держави Неманичів. Територіальне розширення Сербії за час правління Стефана Немані.

Проголошення Сербії королівством. Здобуття автокефалії сербською православною церквою. Переорієнтація із Заходу на Схід. Розквіт держави за часів Уроша. Послаблення централізації, поява сепаратистських тенденцій. Доба стабілізації Мілутина. Царство Стефана Душана. Адміністративно-територіальна структура. Кодифікація звичаєвого права («Законник»). Особливості соціально-економічного устрою. Становище церкви. Експансійна політика.

Ослаблення Сербської держави. Посилення ролі намісників. Феодальна боротьба між жупаном Ніколою і князем Лазарем. Перші набіги османів. Битва на Косовому полі 1389 р. Васальна залежність від Порту. Проголошення Сербської деспотовини. Правління Стефана Лазаровича. Відновлення економічного потенціалу.

Хорватське королівство Трпимировичів. Перші історичні відомості про хорватів. Заселення Далмації. Відносини з Римом і Візантією. Боротьба проти франкського війська. Визнання васальної залежності від Карла Великого. Повстання під проводом Людевіта Посавського. Внутрішня і зовнішня політика князя Томислава. Проголошення Хорватії королівством. Активізація

дезінтеграційних тенденцій. Трансформування політичної системи, посилення ролі банів. Правління Звонимира. Початок завойовницьких походів на хорватські землі угорських королів. Вхідження Хорватії до складу Угорської корони. Крижевецька угода 1102 р.

Політичне та соціально-економічне становище Хорватського королівства під зверхністю Угорщини. Навала монголо-татарського війська, період феодалної роздробленості. Відновлення угорського контролю.

Міста Далмації: географічне розташування, природнокліматичні умови та особливості економічного розвитку, соціальна драбина. Становлення й специфіка муніципального управління, його трансформація в умовах впливу на Далмацію Венеції, Угорщини й Візантії; порівняння з дополісною системою.

Осередки державності у словенців, чорногорців і боснійців. Поява слов'ян на землях Словенії. Утворення та розвиток двох осередків державності: Карантанія та Нижня Паннонія. Карантанія у складі держави «Само», активізація аварських походів. Вхідження до складу Баварського князівства, процеси християнізації та феодалізації. Завоювання франками, зміна політичного статусу в імперії Карла Великого. Карантанія – складова Східнофранкської держави та Німецької імперії. Період феодалної роздробленості. Політична історія Нижньої Паннонії. Блатенське князівство, Правління Прибіни й Коцела. Втрата автономії. Боротьба за словацькі землі, встановлення контролю над ними представниками династії Габсбургів.

Перші державні утворення на території Чорногорії. Приєднання до держави македонського царя Самуїла. Відновлення незалежності. Боротьба проти Візантії. Активізація на Балканах представників Римської курії. Коронація Михайла. Створення католицького архієпископства. Загострення суперечностей між Дуклею і Рашкою за лідерство серед сербських земель. Втрата власної державності, перетворення на периферію Рашки (Сербії). Політичне становища Зети у складі держави Неманичів. Загострення внутрішньої ситуації. Посилення роду Црноєвичів. Збройні сутички з Венецією. Розподіл сфер впливу між Портою і Венецією.

Заселення слов'янами території Боснії і Герцеговини. Включення до складу Сербської держави Чеслава. Боснія – arena боротьби між Угорщиною, Сербією і Хорватією. Приєднання Рами (область Боснії) до Угорщини. Становище боснійської бановини під зверхністю Візантії. Хрестовий похід угорців на терени Боснії. Монголо-татарська навала. Вхідження північних земель до Угорщини. Правління Стефана II Котромановича. Боснія за часів короля Твртко. Територіальне розширення держави. Конфронтація з Венецією та Угорщиною. Регіональне лідерство Боснії на Балканах. Занепад Боснійської держави. Джаковацька угода Дабіша 1393 р.

Тема 3-4. Південнослов'янські народи у складі Османської імперії (XV – XVI ст.).

Завоювання балканських народів турками-османами. Поява турок на Балканському півострові у середині XV ст. Завоювання Галліполіса та теренів Фракії, перший штурм Константинополя. Болгаро-візантійська війна. Переговори про церковну унію й пошук союзників у боротьбі з османами. Битва біля Мариці, загарбання македонських земель.

Просування завойовників по болгарських землях. Ослаблення Другого

Болгарського царства, невдалі спроби боротьби проти турок. Розпад болгарської держави, поступове підкорення її османами.

Флорентійський собор 1438 – 1439 рр. Заклики до організації хрестових походів проти турок, реалізація задуму у 1443 – 1444 рр.

Ослаблення Сербської деспотовини. Володарювання Георгія Бранковича. Економічна й політична кризи. «Перше падіння Сербії». Формування антиосманської партії. Відновлення влади Бранковича. Втрата Сербією незалежності 1459 р.

Погіршення політичного і соціально-економічного становища Боснії. Феодальні міжусобиці. Виокремлення Герцеговини. Пошук королем Твєртком союзників, спроба формування антитурецької коаліції. Захоплення короля та воєвод у м. Ключ. Поневолення боснійських земель Туреччиною 1463 р.

Зміцнення в Чорногорії позицій Венеції. Сербсько-венеціанський договір від 12 серпня 1423 р. Протириччя за чорногорські землі між Венецією та Сербською деспотовиною. Правління Стефана Црноєвича. Завоювання турками м. Медун. Присяга чорногорців на вірність Венеції (6 вересня 1455 р.). Повернення м. Медун. Прихід до влади Івана Црноєвича, політична переорієнтація. Турецьке володарювання у 70 – 80-х рр. XV ст. Відновлення влади Івана Црноєвича. Децентралізація у 90-х роках, турецькі набіги, включення Чорногорії до складу Скадарського санджака.

Особливості османського панування на Балканах. етнополітичний механізм османського володарювання; адміністративно-територіальний устрій; центральна і місцева система управління; судочинство. Політика ісламізації та насильницького переселення: історіографія проблеми. Помаки або торбеші: пошук місця у суспільстві. Статус православної церкви та її глави – патріарха. Конфесійно-юридична автономія православного населення.

Соціально-економічна політика. Військово-феодална традиція господарювання. Форми землеволодіння і землекористування. Етнічний принцип оподаткування. Особливості сільськогосподарського виробництва. Міське життя. Галузі ремісництва. Формування цехового устрою. Внутрішня і зовнішня торгівля.

Національно-визвольний рух у південних слов'ян та його форми. Перші національно-визвольні повстання місцевої знаті проти османського панування. Організація, характер та діяльність гайдуцьких загонів. Участь балканських народів у війнах антитурецької коаліції.

Змістовий модуль 2.

Політичний та соціально-економічний розвиток західнослов'янських народів упродовж IX – XVI ст.

Тема 5-6. Польські та чеські землі у IX – XIII ст.

Чеська держава. Дофеодалний період історії Чехії. «Держава» Само. Формування державності в Моравії. Князювання Моймира I. Німецька експансія на землі Великоморавського князівства. Укладення васального договору між Великою Моравією і Східнофранкським королівством. Правління Святополка. Територіальне розширення князівства, становлення системи управління, особливості типу держави. Політичне та культурне значення Великої Моравії.

Занепад Великоморавського князівства, виокремлення чеських і словацьких земель. Формування держави Пржемысловичів, її відносини з Східнофранкською

імперією. Князювання Вацлава (921-935 рр.), концепція вічного «царства святого Вацлава». Ствердження Чехії на міжнародній арені, активізація зовнішньої політики. Трансформування системи управління, кодифікація перших юридичних норм у галузі цивільного та кримінального права. Спадковий статут Бржетіслава, запровадження принципу сеньйорату.

Чеське королівство у XIII ст.: політичний та соціально-економічний аспекти. Територіальне розширення країни. Вторгнення монгольських полчищ. Припинення правління роду Пржемисловичів. Зміцнення феодальних відносин, трансформування аграрного характеру економіки в аграрно-ремісницький, ствердження емфітевтичного права, поглиблення процесу соціальної диференціації. Розвиток чеських міст, складання системи місцевого самоврядування, формування станів.

Чеська корона за правління Карла IV. Посилення централізації, зміни в системі управління та правовому полі. Законник «Велична Кароліна». Економічне піднесення. Розвиток освіти, науки і культури.

Становлення трансформованого чеського суспільства. Політична консолідація за часів короля Іржі Подебрада. Відновлення економічного потенціалу. Польсько-угорське протистояння за чеські землі. Правління представника династії Ягеллонів. Зростання соціальної напруги. Небезпека турецької окупації.

Польське королівство. Давньопольські племена в додержавницький період. Ареал розселення, галузі господарської діяльності, звичаї і вірування. Формування князівської влади, початок інтеграційних процесів. Мешко I, особливості внутрішньої і зовнішньої політики. Завершення процесу об'єднання польських територій у складі єдиної держави. Правління Болеслава I Хороброго. Становлення центрального апарату, структурування вертикалі управління.

Польська централізована монархія: основні віхи політичного розвитку в XI – XII ст. Зміцнення позицій місцевих феодалів, перші ознаки відцентрових тенденцій. Статут Болеслава III Кривоустого. Юридичне оформлення феодальної роздробленості на Ленчицькому з'їзді 1180 р.

Боротьба за відновлення єдиної Польської держави. Об'єднання великопольських земель, Малої Польщі, Мазовії, Помор'я. Реформи Казимира III Великого. Запровадження нової адміністративно-територіальної системи. Кодифікація звичаєвого права. Трансформування судових інституцій. Військова і фінансова реформи. Розвиток сільського господарства, ремесла, торгівлі. Посилення національних традицій міського самоврядування.

Курс на політичну консолідацію з ВКЛ. Коротка історія формування князівства. Територіальне розширення за рахунок білоруських земель. Економічне і політичне становище білоруських земель під зверхністю Литви. Адміністративно-територіальний устрій. Система центрального і місцевого управління. Судочинство. Литовські Статути. Національна і конфесійна ситуація. Зміни в сільському господарстві. Розвиток ремесла, торгівлі. Міські поселення. Становлення місцевого самоврядування. Соціальна і народно-визвольна боротьба. Політичний розвиток Польщі наприкінці XIV – першій половині XV ст.

Польсько-угорська династична угода. Посилення шляхти. Кошицький привілей. Кревська унія 1385 р. Початок правління династії Ягеллонів. Польща на шляху станово-представницької монархії. Формування вального сейму і земських

сеймиків. Нешавські статuti Казимира IV Ягеллончика.

Тема 7. Слов'янські народи у складі Австрійської монархії XVI ст.

Входження слов'янських народів під зверхність Габсбургів. Завойовницькі походи турок-османів на прикордонні угорські і словацькі землі. Питання про створення союзу держав із метою протистояння турецькій агресії. Підготовка угорського і чеського короля Людовіка II до відсічі османської навали. Битва при Мохаче у серпні 1526 р. Поразка станів, просування турок у глиб країни. Боротьба за чеські, угорські і словацькі землі між Фердинантом Габсбургом, Яношем Запольї та турецькими султанами. Турецько-австрійські війни, розмежування сфер впливу. Входження «Вузької» Хорватії до корони династії Габсбургів. Захоплення османами Словенії і Далмації.

Політика австрійської влади. Обмеження прав чехів. Конфлікти чеських станів із королем. Словацькі землі у складі монархії Габсбургів. Словаччина – арена боротьби між угорською шляхтою, Габсбургами і Портою: політичні та економічні наслідки. Османська навала. Переміщення міжетнічного мадяро-словацького кордону, загострення національних конфліктів.

Соціально-економічний розвиток слов'янських земель. Економіка чеських і словацьких земель XV – XVI ст.: сільське господарство, ремесло, торгівля, міста. Соціально-економічне становище хорватських земель. Зміни в системі аграрних відносин, розвиток панщинної системи. Поглиблення соціальної диференціації. Особливості ремісничого виробництва. Внутрішня і зовнішня торгівля. Міста континентальної Хорватії (Славонії). Міські поселення Венеціанської Далмації. Антифеодальні і національно-визвольні рухи. Повстання 1573 р. під проводом Матія Губцема.

Національно-визвольні рухи. Причини, передумови, хід і наслідки чеського станового повстання 1547 р. Релігійна боротьба. Община «Чеських братів». Загострення політичних та ідеологічних суперечностей наприкінці XVI – на початку XVII ст. Чеське станове повстання 1618 – 1620 рр. «Оновлений земський статут» 1627 р.

Тема 8-9. Відновлення Польського королівства. Річ Посполита (XIV – XVI ст.),

«Шляхетська демократія»: формування і сутність. Дезінтеграційні процеси початку XVI ст. Правління Олександра I, Конституція 1505 р. Централізаторський курс Сигізмунда I Старого. Загострення відносин між шляхтою і польським королем Сигізмундом II Августом.

Велике князівство Литовське: політичний устрій, адміністративна реформа, система управління містами. Законотворчість – Литовські статuti 1529, 1566, 1588 рр. Конфесійна ситуація у ВКЛ. Поліконфесійність релігійно-культурного життя. Становище православних і діяльність братств. Результати напрацювань єзуїтських орденів.

Екзекуціоністський рух шляхти. Реалізація проекту реформ екзекуціоністів. Люблінська унія і поява на політичній арені Речі Посполитої. Наслідки Люблінської унії для Литви та Білорусії. Зміни в політичному, і національному становищі. Загострення конфесійних проблем.

Період безкоролів'я. Обрання на польський трон представника французької династії Валуа. «Генріхові артикули» 1573 р. Політична криза. Правління Стефана

Баторія – спроба відновити рівновагу між королем і шляхтою. Здобутки внутрішньої і зовнішньої політики. Польща за часів Сигізмунда III Ваза. Брестська унія та її сприйняття поліконфесійним населенням Речі Посполитої.

Реформація і Контрреформація. Шляхетська ідеологія сарматизму.

Особливості соціально-економічного розвитку. Соціально-економічний розвиток у XVI ст. Запровадження фільварково-панщинної форми організації сільськогосподарського виробництва. Еволюція соціального статусу селянства, майнова диференціація. Активізація торгівлі, розширення ринків збуту продукції сільського господарства і ремесла.

Змістовий модуль 3.

Східнослов'янська спільнота за доби середньовіччя та ранньомодерного часу (IX – XVI ст.).

Тема 10-11. Формування Московської держави (XIII – XV ст.).

Посилення Володимиро-Суздальського князівства. Внутрішня і зовнішня політика Юрія Долгорукого, Андрія Боголюбського, Всеволода Велике Гніздо. Новгородська боярська республіка. Трансформування політичної системи, економічне піднесення Новгородського Великого.

Соціально-економічний розвиток Північно-Східної Русі. Спадщина Олександра Невського. Правління Данила Олександровича. Причини та передумови формування Московського князівства. Проблема вибору політичного центру. Протистояння між Москвою і Твер'ю. Етапи територіального зростання Московії та їх характеристика. Князювання Івана Калити, Семена Гордого, Івана Красного, Дмитрія Донського. Територіальні надбання Василя I. Відносини з Великим князівством Литовським і Золотою Ордою. Вторгнення Тимура (Тамерлана). Правління Василя II Темного. Феодальна війна (1431-1453 рр.): причини, етапи, наслідки. Зміни в системі управління. Формування державного апарату. Система корміління.

Останній етап приєднання земель до Москви. Часи володарювання Івана III Васильовича. Боротьба з Новгородом Великим і Твер'ю. Русько-литовська війна (1500-1503 рр.). Входження до складу Московського князівства Псковської республіки, Смоленської і Рязанської земель.

Тема 12. Московія XVI ст. Правління Василя III та Олени Глинської. Політика послаблення боярського впливу, посилення великокнязівської влади і ролі стану служилих людей у системі державного управління на різних рівнях. Реформи місцевого управління і фінансів. Період боярської сваволі.

Повстання у Москві 1547 р. Прихід до влади Івана Грозного. Реформи 50-х років XVI ст. Еволюція монархічної системи від патрімональної до станово-представницької. Судебник 1550 р. Земська і військова реформи. Нововведення в фінансово-податковій системі. Структура приказів. Стоглавий собор. Опрична політика.

Зовнішньополітична орієнтація Московської держави у XVI ст. Приєднання Казані та Астрахані. Освоєння Сибіру. Боротьба за вихід до Балтійського моря. Причини, передумови, хід і результати Лівонської війни (1558-1583 рр.).

Тема 13. Основні етапи історії білоруського народу.

Давньоруський період. Розселення слов'ян на території Білорусії. Основні заняття, суспільний устрій, звичаї і вірування. Перші осередки державності: Полоцьке і Турівське князівства. Вхідження до складу Давньоруської держави. Соціально-економічні процеси: феодалізація суспільства, розвиток сільського господарства, ремесла, торгівлі, становище міст.

Білоруські терени в епоху феодальної роздробленості. Формування автономних князівств. Загроза іноземного поневолення. Боротьба за білоруські землі між Галицько-Волинським князівством і Великим князівством Литовським (ВКЛ).

Під зверхністю Гедеміновичів. Вхідження білоруських територій до складу ВКЛ. Економічне і політичне становище білоруських земель під зверхністю Литви: адміністративно-територіальний устрій, система центрального і місцевого управління, судочинство (Литовські Статути), національна і конфесійна ситуація. Зміни у сільському господарстві, розвиток ремесла, торгівлі; міські поселення.

Білоруські терени у складі Речі Посполитої. Наслідки Люблінської унії для білоруських земель – зміни в політичному, соціально-економічному і національному становищі; загострення конфесійних проблем. Білоруські терени в часи московсько-польської війни 1656-1667 рр. Андрусівське перемир'є і його наслідки. Особливості соціальних процесів: статус білоруської знаті та її залежність від польських магнатів, становище міщан, селянське питання. Специфіка торговельної діяльності.

Програма та структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	денна форма						заочна форма						
	Разом	у тому числі					Разом	у тому числі					
		л	пр	лаб.	інд.	срс		л	пр	лаб.	інд.	срс	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Модуль 1.													
Державотворчі процеси у південних слов'ян (VII – XVI ст.).													
Тема 1-2. Формування слов'янських ранньофеодальних держав на Балканах (VII – XIV ст.).	16	4	4			8	17	2	-				15
Тема 3-4. Південнослов'янські народи у складі Османської імперії (XV – XVI ст.).	21	4	-			17	27	2	-				25
Разом за змістовим модулем 1	37	8	4			25	44	4	-				40

Модуль 2. Політичний та соціально-економічний розвиток західнослов'янських народів упродовж IX – XVI ст.												
Тема 1-2. Польські та чеські землі у IX – XIII ст.	16	4	4			8	14	2	2			10
Тема 3. Слов'янські народи у складі Австрійської монархії XVI ст.	22	2	4			16	11	2	4			5
Тема 4-5. Відновлення Польського королівства. Річ Посполита (XIV–XVI ст.).	12	4	4			4	15	-	-			15
Разом за змістовим модулем 2	50	10	12			28	40	4	6			30
Модуль 3. Східнослов'янська спільнота за доби середньовіччя та ранньомодерного часу (IX – XVI ст.).												
Тема 1-2. Формування Московської держави (XIII – XV ст.).	8	4	-			4	7	2	-			5
Тема 3. Московія XVI ст.	10	2	4			4	9	2	2			5
Тема 4. Основні етапи історії білоруського народу.	15	2	-			13	20	-	-			20
Разом за змістовим модулем 3	33	8	4			21	36	4	2			30
Усього годин	120	26	20			74	120	12	8			100

Форми контролю навчальних досягнень
(поточний та підсумковий)
IV семестр (екзамен)

Поточне оцінювання та самостійна робота											Іспит	Разом
ЗМ № 1			ЗМ № 2				ЗМ № 3					
Т 1-2	Т 3-4	т/з, т/р	Т 5-6	Т 7	Т 8-9	т/з, т/р	Т 10-11	Т 12	Т 13	т/з, т/р		
10	4	6	10	11	9	6	1	9	3	6	25	100

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Модуль 1		
1	Друге Болгарське царство (1185-1396 рр.)	4
Модуль 2		
2	Боротьба слов'янських народів з агресією монголо-татарських	4

	завойовників і хрестоносців (XIII – XV ст.)	
3	Слов'яни в контексті реформаційного руху	4
4	Культурні здобутки західного слов'янства за доби середньовіччя і ранньомодерного часу (XIV – XVI ст.)	4
Модуль 3		
5	Культурна спадщина Московії XV – XVI ст.	4
Усього годин практичних занять		20

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Християнізації південних слов'ян. Методичні рекомендації: при підготовці теми, варто звернути увагу на таке: * ініціативи патріарха Фотія стосовно євангелізації язичницьких держав; * характерні риси християнізації болгарських, сербських і хорватських теренів; * наслідки християнізації для культурно-духовного життя Болгарського царства, Сербського і Хорватського королівств; * боротьба охрещених держав проти церковного і політичного засилля Візантії.	4
2	Соціально-економічний розвиток сербських земель в VII – XII ст. Методичні рекомендації: опрацьовуючи тему, варто акцентувати увагу на наступні аспекти: * особливості розвитку сільського господарства (форми землеволодіння та землекористування, види ренти, способи обробітку землі, знаряддя праці, різноманіття рільництва); * характеристика ремісничого виробництва й торгівлі; * соціальна диференціація населення, права й обов'язки різних верств; * формування міст як центрів політичного, економічного та культурно-духовного життя.	4
3	Боротьба між Венецією і Портою за Чорногорію. Методичні рекомендації: проаналізувавши вказану тему, необхідно: * з'ясувати причини протистояння між Венецією та Османською імперією за чорногорські землі; * простежити процес підкорення Чорногорії Портою; * вказати на мінливість зовнішньої політики правлячої династії Црноєвичів; * розкрити наслідки боротьби між Венецією та Портою для Чорногорії.	4
4.	Політика ісламізації на Балканах. Методичні рекомендації: характеризуючи цю проблему, варто: * показати в динаміці процес турецьких завоювань на Балканах * визначити загальні напрями політики Порти щодо підкорених земель; * охарактеризувати відкриті та приховані способи ісламізації балканських народів;	4

	<ul style="list-style-type: none"> * дослідити особливості сприйняття ісламу жителями Боснії та Албанії; * акцентувати на головних наслідках насадження мусульманства для культурно-духовного життя Балкан. 	
5.	<p>Гайдуцький рух: теорії про зародження та соціальний склад. <u>Методичні рекомендації:</u></p> <p>досліджуючи поставлену проблему, необхідно:</p> <ul style="list-style-type: none"> * охарактеризувати історіографію проблеми; * вказати на витоки гайдуцького руху; * сформулювати та пояснити причини появи гайдуцьких загонів; * розкрити специфіку боротьби гайдуків на різних теренах Балкан і з урахуванням соціального складу чет; * простежити взаємодію гайдуків і регулярних військ європейських держав-суперників Порту; * проаналізувати наслідки гайдуцького руху у контексті національно-визвольних змагань балканських народів. 	4
6.	<p>Культура спадщина південних слов'ян за османського панування. <u>Методичні рекомендації:</u></p> <p>при вивченні даного питання, слід звернути увагу на таке:</p> <ul style="list-style-type: none"> * загальний вплив турецького панування на культурне життя Балкан; * особливості розвитку освіти і науки в означений час; * провідна тематика і жанри тогочасної літератури; * специфіка архітектурного стилю; * різноманіття образотворчого мистецтва балканських народів; * ключові відмінності у культурному розвитку країн Балканського півострова з огляду на географічне розташування і ступінь залежності від Порту; * роль християнської церкви у збереженні автохтонної культури; * суперництво між ісламізацією та еллінізацією за культурний вплив на балканські народи. 	5
7.	<p>Культура давньопольських племен. <u>Методичні рекомендації:</u></p> <p>характеризуючи цю проблему, варто:</p> <ul style="list-style-type: none"> * коротко проаналізувати генезу заселення теренів Польщі давньопольськими племенами; * розкрити властиві риси культури давньопольських племен; * вказати на особливості поширення християнської віри місіонерами та сприйняття її давньопольськими племенами; * з'ясувати рівень розвитку освіти, фольклору, мистецтва та архітектурного будівництва у давньопольських племен. 	4
	<p>Культурна спадщина Великої Моравії. Просвітницька діяльність Кирила і Мефодія. <u>Методичні рекомендації:</u></p> <p>працюючи над поставленим завданням, доцільно:</p> <ul style="list-style-type: none"> * наголосити на загальному значенні Великої Моравії для слов'янських народів у цілому, та, зокрема, для державотворення і культурного розвитку чехів і словаків; * дослідити вплив християнізації Великоморавського князівства на його культурну спадщину; * охарактеризувати розвиток освіти, літератури, архітектури і живопису у Великій Моравії; * з'ясувати причини і передумови появи у Великій Моравії братів 	4

	Кирила та Мефодія, проаналізувати їхню просвітницьку діяльність; * вказати на труднощі державного і культурного поступу слов'янської держави в умовах експансійної політики Східнофранкського королівства.	
8.	Релігійна боротьба в Чехії. «Община Чеських братів». Методичні рекомендації: під час підготовки питання необхідно: * акцентувати на результатах гуситських війн для подальшого державотворення Чеського королівства; * простежити в динаміці політику Габсбургів щодо чехів-гуситів; * розкрити базові положення релігійних сект Чехії; * охарактеризувати віровчення та діяльність «Общини Чеських братів»; * визначити напрями поширення ідеології братчиків у межах центрально-східного регіону Європи.	4
9.	Славонія та Хорватія у XVI ст. Методичні рекомендації: при вивченні даного питання, слід звернути увагу на таке: * боротьба за хорватсько-славонські землі Венеції, Австрії та Османської імперії; * формування Військового Кордону та його значення; граничари; * головні напрями політики австрійського уряду; * повстання під проводом Матія Губця.	4
10.	Словацькі землі у складі Угорського королівства. Методичні рекомендації: висвітлюючи окреслене питання, розкрийте особливості: * політичного становища; * соціально-економічного розвитку; * культурно-духовного життя.	4
11.	Особливості національно-визвольного руху чеського і словацького народів упродовж XVI ст. Методичні рекомендації: у процесі підготовки слід: * схарактеризувати політичне, соціально-економічне та культурно-духовне становище чехів і словаків у складі монархії Габсбургів; * чітко виокремити причини, характер і соціальну базу національно-визвольного руху; * наголосити на провідній ролі чеської політичної еліти та відсутності лідерства у словаків; * з'ясувати досягнення чеського і словацького народу у контексті національно-визвольного руху.	4
12.	Екзекуційний рух на польських теренах. Методичні рекомендації: досліджуючи питання, необхідно вказати на: * дифініцію поняття «екзекуційний рух»; * причини і передумови виникнення екзекуційного руху, його соціальну базу; * головні вимоги екзекуціоністів; * наслідки екзекуційного руху для польської держави.	4
13.	Східні слов'яни: територія розселення та основні заняття Методичні рекомендації: виконуючи дане завдання, треба акцентувати на такому:	4

	<ul style="list-style-type: none"> * теорії про походження слов'ян: історіографія проблеми; * ореал пробатьківщини східнослов'янської спільноти; * формування союзів племен; * основні заняття східних слов'ян, особливості господарювання. 	
14.	<p>Білоруські терени у складі Давньоруської держави. Методичні рекомендації: розкриваючи проблему, варто:</p> <ul style="list-style-type: none"> * назвати союзи слов'янських племен та окреслити їхню територію залюднення сучасної Білорусі; * охарактеризувати політичне становище білоруських теренів у складі Київської Русі; * вказати на особливості соціально-економічного розвитку білоруських теренів у давньоруський час; * розкрити головні засади культурного розвитку на білоруських землях в означений період. 	4
15.	<p>Боротьба за білоруські землі між Галицько-Волинським князівством і Великим князівством Литовським. Методичні рекомендації: опрацьовуючи тему, слід звернути увагу на наступні питання:</p> <ul style="list-style-type: none"> * входження і перебування білоруських теренів у складі Київської Русі; * формування ВКЛ і приєднання земель, заселених східнослов'янським племінними союзами; * підпорядкування Галицько-Волинській державі західних давньоруських рубежів; * протиборство за білоруські терени Данила Галицького і Міндовга; * розпад Королівства Руського, територіальне розширення ВКЛ й ствердження Литовської Русі. 	4
16.	<p>Культурний розвиток білоруських земель (XIV – XVI ст.). Методичні рекомендації: аналізуючи означену проблему, потрібно:</p> <ul style="list-style-type: none"> * виокремити особливості культурного розвитку білоруських земель під владою чужоземних країн; * охарактеризувати стан тогочасної освіти та науки; * наголосити на жанрах і тематиці фольклору й літератури; * розкрити притаманні риси образотворчого мистецтва та архітектури; * підкреслити роль православної віри у збереженні автохтонної культури і протистоянні ополяченню та покатоличенню. 	5
17.	<p>Політична і правова думка у Московії XVI ст. Методичні рекомендації: при вивченні даного питання варто проаналізувати:</p> <ul style="list-style-type: none"> * причини появи політичної концепції «Москва – третій Рим»; * теорію царської влади Івана Грозного та його полеміку з Андрієм Курбським; * політико-юридичну програму Івана Пересветова; * теорію «освіченої монархії» Симеона Полоцького. 	4
Усього годин на самостійну роботу		74

Методи навчання

1. інтерактивні методи навчання (диспут);
2. словесні методи навчання (лекція, бесіда);

3. практичні методи навчання (виконання творчих і тестових завдань, підготовка доповідей, презентацій);
4. проблемний виклад матеріалу;
5. дослідницький метод навчання.

Методи контролю

1. усне опитування, участь у груповій роботі;
2. тестові завдання, творча робота, презентації;
3. перевірка самостійної роботи.

Засоби діагностики успішності та якості навчання

- презентації та виступи на практичних заняттях;
- усна відповідь;
- тестові завдання, творча робота.

Методичне забезпечення

1. навчальна програма;
2. робоча програма навчальної дисципліни;
3. методичні матеріали до практичних занять;
4. теми і завдання для самостійного опрацювання;
5. матеріали до лекційних занять.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

- Абакумов О. Велика слов'янська колонізація Балкан VI ст. *Київська старовина*. 2002. №5. С.3-15.
- Абашина Н., Козак Д., Синиця Є., Терпиловський Р. Давні слов'яни. Археологія та історія: навчальний посібник. Київ, 2012. URL: http://www.archaeology.univ.kiev.ua/home/images/pdf_doc/terpylovsky_davni_sloviany.pdf
- Албанія. *Краєзнавство. Географія. Туризм*. 2009. № 34. С.4-9.
- Асов А. Мир славянских богов. Москва, 2002.
- Асова А. Атланти, арии, славяне: история и вера. Москва, 2000.
- Баран В. Велике розселення слов'ян. *Археологія*. 1998. №2. С.30-37.
- Баран В. Слов'яни під час Великого переселення народів. *Історія в школах України*. 2003. №3. С.46-51.
- Баран В. Слов'яни у V – VII ст. нашої ери. *Історія в школах України*. 2003. №2. С.35-38.
- Баран В. Суспільний розвиток слов'ян у світлі етнографії, археології та історичних джерел *Історія в школах України*. 2006. №4. С.43-44; 2006. 5. С.45-47; 2006. 7. С.52-56.
- Баран В. У пошуках прабатьківщини слов'ян. *Історія в школах України*. 2003. №1. С.29-34.
- Блок М. Феодалне суспільство. Київ, 2002.
- Бромлей Ю. Становление феодализма в Хорватии. Москва, 1984.
- Балух В., Коцур В. Історія середніх віків. Т.1. Чернівці, 2010.
- Балух В., Коцур В. Історія середніх віків. Т.2. Чернівці, 2011.
- Василевский А. Восток, Запад и Польша. Москва, 1989.
- Великая Моравия: ее историческое и культурное значение. Москва, 1985.
- «Великая хроника» о Польше, Руси и их соседях XI – XIII вв. Москва, 1987.

- Воскобойников В. История мировой и отечественной культуры. Москва, 1996.
- Восточная Европа в древности и средневековье. Москва, 1999.
- Всемирная история: Развитие государств Восточной Европы / под ред. И.Войнича, Н.Волчека и др. Москва, 2000.
- Галкина Е. Юго-Восточная Европа в представлении арабских географов IX в. *Восток*. 2005. №3. С.5-17.
- Гриненко Г. Хрестоматия по истории мировой культуры. Москва, 1998.
- Гриценко В. Людина і культура. Київ, 2000.
- Головко А. Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X – первой трети XIII вв. Киев, 1988.
- Гудзь-Марков А. История славян. Москва, 1997.
- Гуревич А., Харитонович Д. История средних веков. Москва, 1995.
- Демин В. Тайны Евразии. Москва, 2006.
- Держава і право Болгарії. *Історія держави і права зарубіжних країн*. Київ, 2006. С.435-446.
- Длугош Я. Грюнвальдская битва. Москва – Ленинград, 1962.
- Дмитриев М. Православие и Реформація.. Москва 1990.
- Документы и материалы по истории Белоруссии. Минск, 1987.
- Древнейшие государства Восточной Европы. Москва, 2010.
- Древние арийцы. Славяне. Русь: от X тысячелетия до нашей эры до X века нашей эры. Москва, 2004.
- Егер О. Средние века. Всемирная история. Т. 2. Санкт-Петербург, 1997.
- Зінько О., Калитко С., Кравчук О., Поп І. Нариси історії Чехії. Вінниця, 2017.
- Изучение культур славянских народов. Москва, 1987.
- Илич С. Религиозные брожения в Османской Боснии во второй половине XVI в. *Вопросы истории*. 2002. №2. С.133-137.
- Искандеров Л. История Косово в прицеле дискуссий. *Вопросы истории*. 2010. № 3. С.38-54.
- Искандеров П. История Косово: межэтнические спекты. *Славяноведение*. 2011. № 1. С.18-28.
- Исламов Т. Империя Габсбургов. Становление и развитие. XVI – XIX вв. *Новая и новейшая история*. 2001. № 2. С.11-40.
- История культуры стран Западной Европы в эпоху Возрождения. Москва, 1999.
- Историография истории южных и западных славян. Москва, 1987.
- История Беларуси. URL: https://www.bsatu.by/sites/default/files/field/publikatsiya_file/istoriya-belarusi-posobie-dlya-inostr-stud.pdf
- История Белорусской ССР / под ред. В.Чепко. Минск, 1981.
- История Болгарии: В 2-х томах. Москва, 1954-1955.
- История Востока. Т. 2. Москва, 2000.
- Історія держави і права зарубіжних країн. Київ, 2006.
- История Европы. Т.3. Москва, 1993.
- История Европы: Эпоха Возрождения. Минск, Москва, 2000.
- История экономики. Москва, 2000.
- Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія. Київ, 2005.
- История и культура Болгарии. Москва, 1981.
- История культуры стран Западной Европы в эпоху Возрождения. Москва, 1999.
- Історія південних і західних слов'ян / за ред. В.Ярового. Київ, 2001.
- История Польши: В 3-х томах. Москва, 1954-1958.
- История средних веков / под ред. С.Карпова. Т. 1. Москва, 1998.
- Історія сучасного світу: соціально-політична історія. Київ, 2007.
- История украинської культури: У 5-ти томах. Київ, 2001.
- История Чехословакии: В 3-х томах. Москва 1956-1960.
- Історія Центрально-Східної Європи / за ред. Л.Зашкільняка. Львів, 2001.
- История Югославии: В 2-х томах. Москва, 1963.
- История южных и западных славян: В 2-х томах. Москва, 1998.

- Источниковедение истории южных и западных славян (феодалный период). Москва, 1999.
- Кадеев В. Болгарские дневники. Харьков, 2000.
- Карпов Г. Города Адриатики: Сплит. *Преподавание истории в школе*. 2006. №10. С.40-44.
- Карпов С. Латинская романия. Санкт-Петербург, 2000.
- Карпушина С., Карпушин В. История мировой культуры. Москва, 1998.
- Книга для читання з історії середніх віків. Київ, 2004.
- Коваленко О. Свята простота Яна Гуса. *Освіта України*. 2011. № 99-100 (26 грудня). С.16.
- Ковкель И., Ярмусик Э. История Беларуси с древнейших времен до нашего времени. Минск, 2000. 592 с. URL: <https://www.vsavm.by/wp-content/uploads/2013/02/751637.pdf>
- Котова Е. Династия Габсбургов. *Новая и новейшая история*. 1991. 4. С.138-156.
- Кравченко А. Культурология. Москва, 2001.
- Краткая история Беларуси. URL: <https://belarus24.by/articles/about-belarus/kratkaya-istoriya-belarusi/>
- Краткая история Болгарии: с древнейших времен до наших дней. Москва, 1987.
- Краткая история Польши. Москва, 1993.
- Краткая история Чехословакии: с древнейших времен до наших дней. Москва, 1988.
- Кріль М. Історія Словаччини. Львів, 2006.
- Крижановська О. Історія середніх віків: Вступ до історії західноєвропейського середньовіччя. Київ, 2004.
- Культурологія: теорія та історія культури. Київ, 2004.
- Лановик Б. Історія господарства: Україна і світ. Київ, 1995.
- Лаптева Л. История Чехии периода феодализма. Москва, 1993.
- Литаврин Г. Византия, Болгария, Древняя Русь (IX – начало XII вв.). Санкт-Петербург, 2000.
- Литаврин Г. Византия и славяне. Санкт-Петербург, 2001.
- Лукьянов Ф. Габсбурги возвращаются. *Эхо планеты*. 2011. № 27. С.36-39.
- Макарчук В. Загальна історія держави і права зарубіжних країн. Київ, 2001.
- Малюга Ю. Культурология. Москва, 1998.
- Моисеева Н. Культура Византии. *Моисеева Н. Культурология: История мировой культуры*. Санкт-Петербург, 2007. С.153-165.
- Монархи Европы: судьбы династии. Москва, 1997.
- Наливайко Д. Гуситський рух і Україна. *Хроніка 2000*. 1999. №25-26. С.76-88.
- Нидерле Л. Славянские древности. Москва, 1956.
- Османская империя и страны Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы в XV – XVI вв. Главные тенденции политических отношений / под ред. И.Грекова и др. Москва, 1984.
- Отечественное законодательство VI – XX вв. Ч.1 Москва, 1999.
- Очерки истории культуры славян. Москва, 1996.
- Пашуто В. Героическая борьба русского народа за независимость в XIII в. Москва, 1956.
- Петрухин В. Славяне. Москва, 1999.
- Политические структуры эпохи феодализма в Западной Европе. Ленинград, 1990.
- Пуришова Н. Історія Білорусі. Мінськ, 2013. URL: https://stud.com.ua/3496/istoriya/istoriya_bilorusi
- Раннефеодалные государства на Балканах VI – XII вв. / под ред. Г.Литаврина. Москва, 1985.
- Рубцов Б. Гуситские войны. Москва, 1958.
- Сафоров М. Ласкутная империя. *История*. 2008. № 7. С.32-37.
- Степанов Ц. Болгары и христианство до 864 года: историографический ракурс. *Славяноведение*. 2010. № 4. С.3-10.
- Страхов М. Історія держави і права зарубіжних країн. Київ, 2003.
- Супричов О. Країни Центрально-Східної і Східної Європи. *Географія та основи економіки в школі*. 2009. № 3. С.34-41; там само. № 4. С.36-41.
- Федоров К. Історія держави і права зарубіжних країн. Київ, 1994.
- Федорук Я. Австрія в східноєвропейській політиці 1654 р. *Український історичний журнал*. 1995. № 4. С.114-120.

- Флоря Б. Россия и Чешское восстание против Габсбургов. Москва, 1986.
- Флоря Б. Русско-польские отношения и балтийский вопрос в конце XVI – начале XVII вв. Москва, 1973.
- Флоря Б. Русско-польские отношения и политическое развитие Восточной Европы во второй половине XVI – начале XVII вв. Москва, 1978.
- Хома Н. Історія держави і права зарубіжних країн. Київ, Львів, 2003.
- Хрестоматія з історії держави і права України: У 2-х томах. Т.1. Київ, 2000.
- Хрестоматія з історії держави і права України. Київ, 2003.
- Цьольнер Е. Історія Австрії. Львів, 2001.
- Черниловский З. Всеобщая история государства и права. Москва, 1996.
- Чуркина И. Первые государственные объединения словенцев. *Вопросы истории*. 2007. №4. С.126-141.
- Чорній В. Історія Болгарії. Львів, 2007.
- Шейко В., Гаврюшенко А., Кравченко А. История художественной культуры. Харьков, 1999.

Допоміжна література:

- Аверинцев С. Византия и Русь: два типа духовности. *Новый мир*. 1988. № 9. С.227-239.
- Алексеев А. Является ли Россия в историческом смысле частью Европы? *Наука и жизнь*. 2006. №11. С.58-67.
- Асов А. Мир славянских богов. Москва, 2002.
- Асова А. Атланты, арии, славяне: история и вера. Москва, 2000.
- Баран В. Питання економіки та соціального розвитку слов'ян. *Історія в школах України*. 2005. №5. С.44-50.
- Баран В. Суспільний розвиток слов'ян у світлі етнографії, археології та історичних джерел *Історія в школах України*. 2006. №4. С.43-44; 2006. 5. С.45-47; 2006. 7. С.52-56.
- Баран В. У пошуках прабатьківщини слов'ян. *Історія в школах України*. 2003. №1. С.29-34.
- Бердинских В. О происхождении Кирила и Мефодия и отношениях между греческой и славянскими церквами. *Вопросы истории*. 2006. №4. С.155-162.
- Борис І. Поширення реформації на теренах Списького комітату в XVI ст. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія»*. 2018. Вип. 2 (39). С. 59-65. URL: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=8&ved=2ahUKEwjnlKiXzNvnAhWiyKYKHTZ8A18QFjAHegQICAB&url=http%3A%2F%2Fvisnyk-ist.uzhnu.edu.ua%2Farticle%2Fdownload%2F160578%2F166134&usg=AOvVaw3b7s_cdpPF6eYMmI0iV6pL
- Васильев М. Анты, словене, немцы, греки: славянский культурно-лингвистический мир и его соседи в раннесредневековом времени. *Славяноведение*. 2005. №2. С.3-19.
- Волошук М. До питання східнослов'янського походження Петра Петуні. *Український історичний журнал*. 2011. № 3. С.21-35.
- Головін Ю. Ян Гус, його життя і діяльність. *Історія України*. 2007. №7. С.9-15.
- Ерусалимский К. Ливонская война и московские эмигранты Речи Посполитой. *Отечественная история*. 2006. №3. С.71-89.
- Європейська Реформація XVI ст.: історико-антропологічний вимір (до 500-ї річниці початку Реформації в Європі): матеріали міжнародної наукової конференції. Запоріжжя, 2017. 216 с. URL: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=10&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjnlKiXzNvnAhWiyKYKHTZ8A18QFjAJegQICRAB&url=http%3A%2F%2Fweb.znu.edu.ua%2Fhistory-society%2F%2Fpubl%2Fmaket-reformatsiya-Last_.pdf&usg=AOvVaw3Jd_0bksjceyuQYTEHFzbk
- Закарпатська реформатська церква: історія та особливості розвитку. URL: <https://r500.ua/zakarpatska-reformatska-tserkva-istoriya-ta-osoblivosti-rozvitku/>
- История южных и западных славян: В 2-х томах. Москва, 1998.
- Калиничева Г. Экономическая история: краткий конспект лекций. Киев, 2001.

- Кралуок П. Ісихазм на його поширення на українських землях. URL: https://risu.org.ua/ua/index/studios/studies_of_religions/66143/
- Кубай І. Рецепція гуситських реформаційних ідей у соціокультурному просторі південно-західної Русі наприкінці XVI – у першій половині XVII ст. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2013. Т. 25-26. С. 54-60. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=Ippss_2013_2_5-26_13
- Кузьмин В. Торговий карнавал – локомотив цивілізації. *Наука и жизнь*. 2011. № 11. С.100-109.
- Лаштовичка М. Чешские полководцы: Як Жижка первая часть. URL: <https://www.radio.cz/ru/rubrika/progulki/cheshskie-polkovodcy-yan-zhizhka-pervaya-chast>
- Лаштовичка М. Чешские полководцы: Як Жижка – вторая часть. URL: <https://www.radio.cz/ru/rubrika/progulki/cheshskie-polkovodcy-yan-zhizhka-vtoraya-chast>
- Любащенко В. Образ Яна Гуса у богословському дискурсі: сучасний погляд. *Проблеми слов'янознавства*. 2017. Вип. 66. С. 54-68. URL: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=9&ved=2ahUKEwjJn4G-OtvnAhXPD5oKHRl9BqMQFjAIegQIChAB&url=http%3A%2F%2Fpublications.lnu.edu.ua%2Fcolle%2Findex.php%2Fslavonic%2Farticle%2Fdownload%2F2068%2F2189&usg=AOvVaw01u3nOHRZizBzy7SxkAV8k>
- Любащенко В. Польська реформаційна думка в політичній культурі України. *Проблеми слов'янознавства*. 2016. Вип. 64. С. 29-40. URL: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&ved=2ahUKEwiCuqPxYnVnAhUh4aYKHUprA7oQFjAFegQIBxAB&url=http%3A%2F%2Fpublications.lnu.edu.ua%2Fcolle%2Findex.php%2Fslavonic%2Farticle%2Fdownload%2F1649%2F1696&usg=AOvVaw05xOo4_Qkhakc4zyY9FE2v
- Макарова І. О влиянии конфессионального сознания на этническую историю болгар. *Славяноведение*. 2008. №2. С.41-54.
- Макарова І. Османская матрица для освобождения Болгарии. *Славяноведение*. 2009. № 2. С.39-53.
- Максаковский В. Историческая география мира. Москва, 1997.
- Михайлова К. Про сакральність жебрака і жебрака-співця у фольклорній культурі слов'ян. *Народна творчість та етнографія*. 2008. №2. С.65-72.
- Московское великое княжество. URL: https://w.histrf.ru/articles/article/show/moskovskoie_vielikoie_kniazhiestvo
- Московське царство. Іван Грозний (відео). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=r-A6vL3cu90>
- Нероба В. Ієронім Празький та православно-гуситські відносини. URL: <https://r500.ua/test-7/>
- Нероба В. Поширення гуситського руху в Україні. URL: <http://www.asd.in.ua/archives/1188316870>
- Павленко Ю. Історія світової цивілізації. Соціокультурний розвиток людства. Київ, 2000.
- Перші кроки Реформації в Польщі і на Україні. URL: <https://scicenter.online/seredni-stolittya-ukrajina-scicenter/pershi-kroki-reformatsiji-polschi-139900.html>
- Попов Н. Династические браки и «брачная дипломатия» в Центральной и Восточной Европе XV – начала XVII в. *Новая и новейшая история*. 2000. № 2. С.170-179.; № 3. С.206-220.
- Попович М. Нарис історії культури України. Київ, 1999.
- Проблемы социальной истории и культуры Средних веков и раннего Нового времени / под ред. Г.Лебедевой. Вып.5. Санкт-Петербург, 2005.
- Проникнення реформаційних ідей Мартіна Лютера на землі Чеської корони. URL: <https://r500.ua/proniknennya-reformatsijnih-idej-martina-lyutera-na-zemli-cheskoyi-koroni/>
- Реформація. Виникнення, поширення та наслідки. URL: <https://r500.ua/reformatsiya-viniknennya-poshirennya-ta-naslidki/>
- Реформація в Польщі. URL: <http://litopys.org.ua/ohienko/oh04.htm>

- Реформація в Чехії та її наслідки. URL: <http://litopys.org.ua/dvornik/dv11.htm>
- Реформація і слов'яни. URL: <http://litopys.org.ua/dvornik/dv19.htm>
- Рожко І. Ян Гус: «Не зречуся!» URL: <https://r500.ua/yan-gus-ne-zrechusya/>
- Романенко С. Национальные движения югославянских народов Австро-Венгрии и судьба монархи Габсбургов. *Новая и новейшая история*. 2011. № 3. С.67-81.
- Романенко С. Южные славяне Австро-Венгрии и судьба монархи Габсбургов в современной историографии Хорватии и Боснии и Герцеговины. *Славяноведение*. 2011. № 3. С.33-45.
- Світова та українська культура. Львів, 2004.
- Світова художня культура: Від первісного суспільства до початку середньовіччя. Київ, 2004.
- Сегеда С. Найдавніші історичні витоки слов'янства за даними антропології. *Народна творчість та етнографія*. 2005. №6. С.18-23.
- Сегеда С. Походження та рання етнічна історія слов'ян. *Народна творчість та етнографія*. 2008. №6. С.24-31.
- Семенникова Л. Цивилизации в истории человечества. Брянск, 1998.
- Сергеев А. Правители государств и отцы церкви Европы за 2000 лет. Владимир, 1997.
- Скрыжинская Е. Русь, Италия и Византия в средневековье. Санкт-Петербург, 2000.
- Славяне и Русь: Проблемы и идеи: Концепции, рожденные трехвековой полемикой, в хрестоматийном изложении. Москва, 1998.
- Славяне и скандинавы. Москва, 1986.
- Смирнов С. Введение в Новое время. *История*. 1997. № 42. С.1-2.
- Согрин В. Современное освещение новейшей истории стран Европы и Америки. *Новая и новейшая история*. 2002. № 5. С.200-208.
- Терзич С. История Сербии с гневом и пристрастием. *Славяноведение*. 2010. № 5. С.82-96.
- Трепавлов В. Возникновение и становление Золотой Орды. *Преподавание истории в школе*. 2004. №1. С.26-30.
- Трепавлов В. Золотая Орда в XIV – XV веках. *Преподавание истории в школе*. 2004. №2. С.25-31.
- Турилов А. «Не где князь живет, но вне» (Болгарское общество конца IX века в «Сказании о железном кресте»: источник по истории внутренней жизни Болгарии середины 890-х гг.). *Славяноведение*. 2005. №2. С.20-27.
- Ферков О. Духовне оновлення та конфесіоналізація в північно-східній Угорщині в XVI – XVIII ст.: огляд угорськомовної історіографії. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. 2018. Вип. 21. С. 122-133. URL: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&ved=2ahUKewjnlKiXzNvnAhWiyKYKHTZ8A18QFjAFegQIBhAB&url=https%3A%2F%2Fperiodicals.karazin.ua%2Fapvvi%2Farticle%2Fdownload%2F12607%2F11994%2F&usg=AOvVaw1xY9g8IV-kikapj3anm0xA>
- Филиппов В. Новое время: поиски смысла. Постановка проблемы от хронологии к осмыслению. *История*. 2001. № 42. С.1-10.
- Флоря Б. Поздний Новгород и Чехия Ягеллонов. *Седние века*. 2011. № 3-4. С. 9-26.
- Фомин В. Варяги в переписке Ивана Грозного с шведским королем Юханом III. *Отечественная история*. 2004. №5. С.121-133.
- Хеншелл Н. Миф абсолютизма: перемены и приемственность в развитии западноевропейской монархии раннего Нового времени. Санкт-Петербург, 2003.
- Цебрій І. Особливості соціально-економічного та культурно-політичного розвитку польських і чеських міст в епоху Середньовіччя. *Історична пам'ять*. 2007. № 1. С.183-190.
- Чешская реформація и ее социальная сущность. Ян Гус. URL: <https://collectedpapers.com.ua/ru/hussite-wars/cheska-reformatsiya-ta-yiyi-sotsialna-sutnist-yan-gus>
- Чорній В. Боснія і Герцеговина: з історії етносів і релігій. *Людина і світ*. 2001. №7. С.45-51.
- Ціватий В. Міжнародно-політичні наслідки й фронтири Тридцятилітньої війни (1618-1648): історичний, дипломатичний та інституціональний дискурси / Вячеслав Ціватий // Наукові записки. Серія: Історія: збірник наукових праць/ гол. ред. О. А. Мельничук; Вінницький

державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. – Вінниця: Твори, 2019. – Вип. 27. – С. 88-96.

Шимов Я. Ян Жижка: как грабитель с большой дороги стал народным героем URL: <https://www.radio.cz/ru/rubrika/progulki/yan-zhizhka-kak-grabitel-s-bolshoj-dorogi-stal-narodnym-geroem>

Шевченко В. Историк та географ, господар Молдови Димитрій Кантемір. *Географія та основи економіки в школі*. 2010. № 6. С.43-45.

Шевченко Т. Протестантизм у Східній Європі: Польща – Литва – Русь. URL: <https://www.religion.in.ua/main/history/12763-protestantizm-u-sxidnij-yevropi-polshha-litva-rus.html>

Щекин Г. Славянство: его место и роль в европейской истории. Киев, 2004.

Як Московія привласнила історію Київської Русі. URL: <https://gkmk.kiev.ua/kafedra-istoriyi-2/moskovija-kiyivskaja>

Як Московська держава почала збирати землі (відео-урок). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=UtSBo8Q-IJk>

Ян Гус и чешская Реформация. URL: <https://history.wikireading.ru/216208>

Ян Жижка, гуситские войны. URL: <https://magistravitae.livejournal.com/688.html>

Інформаційні ресурси в Інтернеті

Викичтения. URL: <https://history.wikireading.ru/195437>

Історія та гуманітарні науки. URL: <https://ukrhistoria.at.ua/>

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://nbuv.gov.ua/>

Ізборник. URL: <http://litopys.org.ua/dvornik/dv02.htm>

Східна література. Середньовічні історичні джерела Сходу і Заходу. URL: <http://www.vostlit.info/>